Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-BELLETEN / Yearbook of Turkic Studies BELLETEN
Yıl/Year: 2018, Cilt/Volume: 66, Sayı/Issue: 2 - ISSN: 0564-5050/e-ISSN: 2651-5113 Ankara, TÜRKİYE/TURKEY
DOI Numarası/DOI Number: 10.32925/tday.2019.11

MÜYESSİRETÜ'L-ULÛM'UN KAYIP NÜSHALARI

*Mücahit KAÇAR**

Özet

Bergamalı Kadrî tarafından H. 937/M. 1530 yılında kaleme alınan Müyessiretü'l-Ulûm, Kanûnî Sultan Süleyman'ın sadrazamı Damat İbrahim Paşa'ya sunulmuştur. Türkçenin Batı Türkçesiyle yazılmış ilk gramer kitabı olması yönünden değerli bir kaynak olan eser, Hayâlî Bey gibi önemli bir şâirin bir gazelini gramer, belagat ve anlam açısından incelemesi yönüyle de dikkat çekicidir. Bursalı Mehmet Tâhir Bey tarafından bulunan eserin bilinen tek nüshası, Maârif Vekâleti tarafından basılacak olan kitapta kullanılmak amacıyla fotoğrafları çekildikten sonra kaybolmuştur. Müyessiretü'l-Ulûm, ilk defa Besim Atalay tarafından 1946 yılında metin, dizin ve fotoğraflarıyla birlikte neşredilmiş, daha sonra da hakkında günümüze kadar birçok çalışma (kitap, tez, makale, bildiri) yapılmıştır. Biz de Hayâlî Bey'in bu değerli kitapta yer alan gazelinin şerhi hakkında hazırladığımız bir çalışma vesilesiyle eserin kayıp nüshasıyla ilgili araştırmalar yaptık ve eserin hem kaybolan nüshasını, hem de Fuat Köprülü tarafından istinsah edilen diğer bir nüshasını tespit ettik.

Bu çalışmada öncelikle Müyessiretü'l-Ulûm'un mevcut tek nüshasının Bursalı Mehmet Tahir Bey tarafından bulunuşu, ilim adamlarının eser hakkındaki yazıları, Fuat Köprülü'nün nüshadan kendisi için bir örnek çıkarması, eserin tek nüshasının Maarif vekâletince metninin neşredilmesi amacıyla fotoğraflarının çekilmesi ve tek nüshanın kaybolmasından sonra fotoğraflar üzerinden bilimsel neşirlerinin yapılması hakkında bilgi verilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde de tarafımızca yapılan araştırmalar neticesinde Müyessiretü'l-Ulûm'un Almanya'da ve Türkiye'de bulunan kayıp nüshaları hakkında bilgi verilecektir.

***Anahtar Kelimeler**: Bergamalı Kadri, Müyessiretü'l-Ulûm, gramer, nüsha.*

* Prof. Dr., Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: mukac80@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-5707-8947

THE LOST COPIES OF MUYASSIRATU'L-ULUM

Abstract

Muyassiratu'l-Ulum, which was taken by the Bergamalı Kadri, is a valuable resource because it is the first grammar book of Turkish written in Western Turkish. The work, written in 937/1530, was presented to Damad Ibrahim Pasha, the grand vizier of the Sultan Süleyman of Kanuni. A single copy of the work found by Bursali Mehmet Tahir and first published by Besim Atalay in 1946 in the form of texts, indexes and analogues, was lost after his photographs were taken.

The first part of this work will touch on the following points: The existence of the current single copy of Muyassiratu'l-Ulum by Bursali Mehmet Tahir, the writings of the scholars about the work, the copying of the Fuat Koprulu in order to make a sample for himself from the manuscript, and the making of scientific text publication after the disappearance of the single copy. In the second part of the study, we will be informed about the discovery of missing copies of Muyassiratü'l-Ulum in the light of researches carried out by us.

Keywords*: Bergamalı Kadri, Muyassiratu'l-Ulum, grammar, copy.*

Giriş

Akademik çalışmalarda konu bazen bambaşka meselelere gelir ve araştırmacı asıl çalışma konusunu unutmuş veya ertelemiş bir hâlde kendisini sonradan merak saldığı meseleyle uğraşırken bulur. Bu makalede ele alacaklarımız da böyle bir merak saikiyle ortaya çıkmıştır.

Bergamalı Kadri tarafından kaleme alınan *Müyessiretü'l-Ulûm*'da Hayalî Bey'in bir gazeli gramer ve belagat açısından ele alınarak şerh edilmektedir. Biz de dilciler tarafından *Müyessiretü'l-Ulûm* hakkında yapılan çalışmalarda sürekli olarak varlığına değinilen fakat üzerinde hususi olarak herhangi bir çalışma yapılmayan bu gazel üzerinde hem eserin mevcut iki neşrindeki okuma hatalarını gidererek şerhin sağlam bir metnini ortaya koymak hem de metni sadeleştirip notlandırmak suretiyle bu şerhi daha da anlaşılır kılmak amacıyla bir makale çalışması yapmaktaydık. Söz konusu makalenin çalışmalarını yürütürken Türk dilinin Batı Türkçesiyle kaleme alınan bu ilk gramerinin nüshalarının elde olmadığını öğrenmekten kaynaklanan bir merakla *Müyessiretü'l-Ulûm*'un kayıp nüshaları hakkında araştırmalara giriştik. Nihayetinde Hayalî Bey'in gazeliyle ilgili çalışmamızın sınırlarını aşıp başka bir makale olacak seviyede sonuçlar elde edince bu verilerin ayrı bir çalışmayla araştırmacılarla paylaşılmasının daha doğru olacağını düşünerek elinizdeki çalışmayı ortaya koyduk.

Bu çalışmada öncelikle Bergamalı Kadri ve *Müyessiretü'l-Ulûm*'u hakkında bilgi verilecek ardından da Türk dilinin bu ilk gramerinin bulunuşu, hakkında yazılan ilk yazılar, tek nüshasının fotoğrafları çekildikten sonra kay-

bolması, fotoğraflar üzerinden yapılan bilimsel neşirleri ve nihayet kaybolan nüshanın tarafımızca tespiti hakkında bilgi verilecektir.

1. Bergamalı Kadri ve *Müyessiretü'l-Ulûm*'u

Bergamalı Kadri hakkında tezkirelerde ve diğer kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Yazar, *Müyessiretü'l-Ulûm*'da "bu fakîr ü hakîr Kadrî-yi Birgamavî eydür ki …" diyerek isminin Kadri ve kendisinin de Bergamalı olduğunu belirtir. Eserini yazma amacını "diledüm ki bir acebce nesne ihtirâ eyleyem ki kimse dahi bu meydâna at sıçratmamış ola" şeklinde açıklayan yazar "bu dürer-i mensûre ki cem' olundı Hicret-i Nebeviyyenün sallallâhu aleyhi ve sellem tokuz yüz otuz yedisinde idi..." sözlerinden de anlaşılacağı üzere, eserini H. 937/M. 1530 yılında yazmıştır. Arapçanın dil bilgisi kuralları örnek alınarak yazılan bu eser, Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamı Damat İbrahim Paşa›ya sunulmuştur. 182 sayfadan oluşan eserin elimizdeki tek nüshasının birinci bölümü Zilkade 974/Mayıs 1567, ikinci bölümü ise 25 Rebiyülevvel 976/17 Eylül 1568 tarihinde istinsah edilmiştir.

Besim Atalay tarafından 1946 yılında metin, dizin ve tıpkıbasımıyla neşredilen eser (Atalay, 1946), Esra Karabacak tarafından Besim Atalay'ın çalışmasında kullanılan fotoğraflardan faydalanılarak yeniden metin ve tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır (Karabacak, 2002). Uğur Avşar da günümüz gramer anlayışıyla Bergamalı Kadri'nin gramer anlayışını, çelişen ve uyuşan yönleriyle ortaya koyduğu bir tez çalışması (Avşar, 1996) hazırlamıştır.

Eser, gramer özellikleri bakımından da birkaç makalede ele alınmıştır. Galip Güner, konuyla ilgili çalışmasında (Güner, 2003, s. 151-166.) Bergamalı Kadri'nin *Müyessiretü'l-Ulûm*'unda ortaya konulan gramer kurallarını aslına sadık kalarak Türkiye Türkçesiyle ifade etmiştir. Halil İbrahim Ertürk ise *Müyessiretü'l-Ulûm*'un günümüzde yaygın olarak kullanılan gramer kaideleri açısından incelemesini yaparak Bergamalı Kadri'nin dil bilgisi konularına yaklaşımını ele almış ve sonrasında bu yaklaşımlar üzerine değerlendirmelerde bulunarak Bergamalı Kadri'nin hem Arapçanın hem de Türkçenin gramer kurallarına hâkim olduğu sonucuna ulaşmıştır (2015, s. 1059-1086.). Gürer Gülsevin de eserle ilgili çalışmasında Besim Atalay'ın "*Müyessiretü'l-Ulûm*'un ilmî bir gramer kitabı olmadığı" yönündeki kanaatine karşı çıkarak bu eserin XVI. yüzyıl Anadolu Türkçesinin gramerini çok sistemli bir şekilde verdiğini ifade etmiştir (Gülsevin, 1990, s. 211). Leylâ Karahan'ın Cumhuriyet'ten önce yazılmış Türkçe gramer kitaplarını edebî kültür taşıyıcılıkları bakımından değerlendirdiği bildirisinde tespit ettiği gibi elimizdeki Türkçe gramer kitaplarında, *Müyessiretü'l-Ulûm*'a benzer şekilde bir gazel şerhi bulunmamaktadır (Karahan, 2010). Eser, Türkçe'nin grameri açısından sahip olduğu

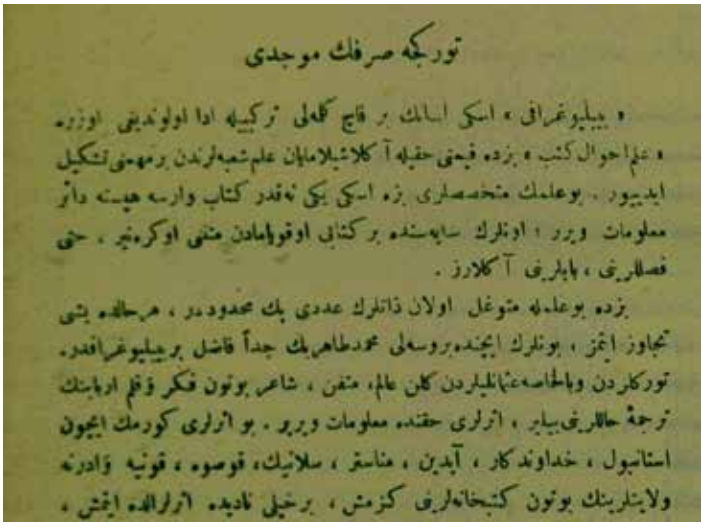
önem yanında Hayalî Bey gibi önemli bir şairin bir gazelini gramer ve belagat açısından incelemesi yönüyle de değerli olup diğerlerinden ayrılır.

2. *Müyessiretü'l-Ulûm*'un Tek Nüshasının Bulunuş ve Kayboluş Süreci

Çalışmamızın bu bölümünde, *Müyessiretü'l-Ulûm*'un mevcut tek nüshasının Bursalı Mehmet Tahir Bey tarafından bulunuşu, ilim adamlarının eser hakkındaki yazıları, Fuat Köprülü'nün nüshadan kendisi için bir örnek çıkarması, eserin tek nüshasının Maârif Vekaletince metninin neşredilmesi amacıyla fotoğraflarının çekilmesi ve tek nüshanın kaybolmasından sonra fotoğraflar üzerinden bilimsel neşirlerinin yapılması hakkında bilgi verilecektir. Bu bölümde, *Müyessiretü'l-Ulûm* hakkındaki diğer çalışmalarda hiç yer almayan veya sadece varlıklarına değinilen yazılar kronolojik olarak ele alınıp geniş alıntılarla tanıtılacaktır.

2.1. Kâzım Namî'nin *Türk Yurdu*'nda Yer Alan Yazısı

Kâzım Namî'nin 5 Teşrinievvel 1328/18 Ekim 1912 tarihinde *Türk Yurdu* dergisinin 24. sayısında kaleme aldığı bu makale, *Müyessiretü'l-Ulûm* hakkındaki ilk yazıdır. "Türkçe sarfın mucidi" başlıklı bu yazısında Kâzım Namî, eserin varlığından nasıl haberdar olduğunu açıkladıktan sonra *Müyessiretü'l-Ulûm*'u bölüm bölüm ayrıntılı olarak tanıtmaktadır.

تورکجه صرفك موجدی

« بیلیوغرافی » اسکی اسلك بر قاچ کلمه‌لی ترکیبه ادا اولوندیغی اوزره « علم احوال کتب » یازده فیمتی حقیله آکلاشیلمایان علم شعبه‌لرندن برمهمی تشکیل ایدییور . بوعلمك متخصصلری یازه اسکی بیك نه‌قدر کتاب وارسه هیئت داثر معلومات ویرر ؛ اونلرك سایه‌سنده بر کتابی اوقومادن منتهی اوکرنمیر ، حتی فصلاریی ، بابلریی آکلارز .

یازده بوعلمله متوغل اولان ذاتلرك عددی بك محدوددر ، هرحالده یدی تجاوز ایتمز ، بونلرك ایچنده روسه‌لی محمد طاهر بك جداً فاضل بر بیلیوغرافدر . تورکلردن وبالخاصه عثمانلیلردن کلن عالم ، متفن ، شاعر بوتون فکر وقلم اربابنك ترجمهٔ حالاریی بیلیر ، اثرلری حقنده معلومات ویرر . بو اثرلری کورمك ایچون استانبول ، خداوندکار ، آیدین ، مناستر ، سلانیك ، قوصوه ، قونیه وادرنه ولایتلرینك بوتون کتبخانه‌لریی کزمش ، برچوق نادیده اثرلرله ایچش ،

Resim 1. Kâzım Namî'nin 5 Teşrinievvel 1328 tarihinde *Türk Yurdu* dergisinin 24. sayısında kaleme aldığı "Türkçe sarfın mucidi" başlıklı yazı.

Kâzım Namî, 7 sayfalık bu yazısına şu sözlerle başlar:

Bibliyografî -eski lisânın birkaç kelimeli terkîbiyle edâ olunduğu üzere "ilm-i ahvâl-i kütüb"-, bizde kıymeti hakkıyla anlaşılamayan ilm şubelerinden bir mühimmini teşkil ediyor. Bu ilmin mutahassısları bize eski yeni ne kadar kitâb varsa hepsine dâir ma'lûmât verir, onların sâyesinde bir kitâbı okuyamadan metnini öğrenir hattâ fasıllarını, bâblarını anlarız. Bizde bu ilimle mütevaggıl olan zâtların adedi pek mahdûddur, herhâlde beşi tecâvüz etmez. Bunların içinde Bursalı Mehmet Tâhir Bey cidden fâzıl bir bibliyografdır. Türklerden ve bilhâssa Osmânlılardan gelen âlim, mütefennin, şâir bütün fikir ve ilim erbabının terceme-i hâllerini bilir, eserleri hakkında ma'lûmât verir. Bu eserleri görmek içün İstanbul, Hüdâvendigâr, Aydın, Manastır, Selânik, Kosova, Konya ve Edirne vilâyetlerinin bütün kütüphânelerini gezmiş, bir hayli nâdîde eser elde etmiş, göremedikleri hakkında da mümkün olan fedâkârlıkları ihtiyâr ederek ma'lûmât almıştır. Bu fazîlet hazînesinden ba'zı ba'zı müstefîd olmağa giderim. Geçenlerde ziyaretlerine gittiğim vakit bana Hicretin 937'nci senesinde Bergamalı Kadrî nâmında bir zât tarafından te'lîf edilmiş bir Türkçe sarf kitâbı göstermişdi. Başka kitâblarla meşgul olduğum içün bu esere o kadar ehemmiyet veremedim. Gayet dalgın bir nazarla ötesini berisini süzdüm, fakat i'tirâf ederim ki elimin tutduğı, gözlerimin gördüğü şeyi dimâğım duymuyordu. Aradan bir müddet geçdi. Türkçe ilk lügat kitâbının Redhouse tarafından tertîb edildiğini okudum. Bu sırada Türkçe sarfın tertibi şerefi de zannederim Fuâd ve Cevdet Paşalardan birine veriliyordu. O vakit Bergamalı Kadrî'nin kitâbçığını hatırladım. Ve ilk fırsatdan istifâde ile Tâhir Beyin nezdine koşdum. Matbû' olmadığı gibi başka yerde başka bir nüshası da bulunmayan kitâbı tedkîk etmek üzere aldım. Onun içün burada Tâhir Beye alenen teşekkür ediyorum. Kânûnî Sultân Süleymân devri adamlarından olan Bergamalı Kadrî Efendi, kitâbını zamânın vezir-i a'zâmı olan İbrâhîm Paşa'ya ithâf ediyor. Kitâbına paşa nâmına nazm etdiği bir kaside ile başlıyor.Görülüyor ki Kadrî Efendi, zamanının oldukça iyi yazan şâirlerindenmiş. Sehî tezkiresinde bir Kadrî'den bahs olunduğunı, fakat Bergamalı olduğuna dâir bir işâret bulunmadığını bununla berâber zamân i'tibâriyle ikisinin aynı zât olması gâlib olduğunu Tâhir Bey'den öğrendim.[1]

Kâzım Namî, Bergamalı Kadri'nin *Müyessiretü'l-Ulûm*'da yer alan ve eseri yazma sebebini bildiren mukaddimesini aynen aldıktan sonra şöyle der:

> Şu samimi mukaddimeciğe dikkat edilirse Bergamalı Kadrî Efendî'nin pek iyi kalpli bir Türk olduğu anlaşılıyor. Ve bu kadar mühim bir eserle en büyük şâirlerin fevkında millî bir hizmet îfâ etmiş iken terceme-i hâline dâir bize hîç bir şey intikâl etmemesi büyük teessüflerle karşılanır (Kazım Namî, 1912, s. 749).

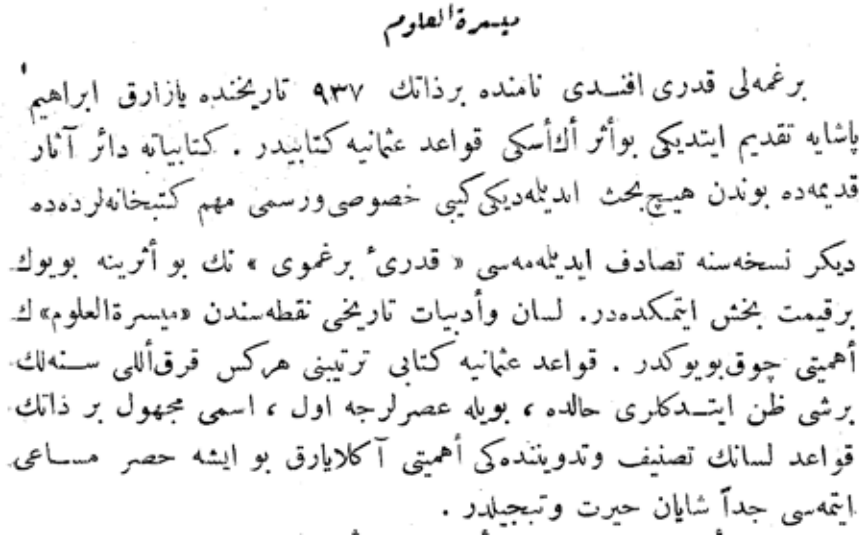
1 *Sehî Bey Tezkiresi*'nde ismi geçen Kadri Çelebi, Yavuz Sultan Selim devri kazaskerlerinden olup Sultan Selim'in emriyle *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ı Arapça terkiplerle yazmıştır (İsen, 1998, s. 79-80). Bergamalı Kadri ise *Müyessiretü'l-Ulûm*'da Kanuni Sultan Süleyman zamanında İstanbul'a geldiğini söylemektedir. Ayrıca Bursalı Mehmet Tahir, Kâzım Namî'den sonra Bergamalı Kadri hakkında yazdığı yazıda Bergamalı'yla ilgili bu kanaatini söylememektedir.

Kâzım Namî, yazısının geri kalanında Bergamalı Kadri'nin eserinde yer alan Türkçenin gramerine dair açıklamaları alıntılar yapmak suretiyle genişçe ele aldıktan sonra sözlerini şöyle bitirir:

> *Bu kitâbın en büyük şerefi, bundan üç yüz doksan yedi sene evvel yazılmış olmasıdır. Kadrî Efendi'nin i'tirâf ettiği gibi bu bir ihtirâ'dır. Türkçemizin kâidelerini dört asır evvel şimdikinden herhâlde daha sâde bir sûretde tasnif edebilmek, muhteri'i içün nihâyetsiz bir şerefdir. Bugünkü sarf kitâblarımız, bize Kadrî Efendi'den fazla bir şey öğretmiyor. Fiil bahsini, diğer bahislere takdim etmesi, sîgaları uzun uzun tasrif eylemesi kitâbına daha büyük bir kıymet veriyor. En ziyâde dikkate şâyân bir şey varsa, o vakitki lisanımızın herhâlde Nergisîlerin, Veysîlerin değil bugünkü eskilerin lisanından çok daha sâde olması ve cümlelerinin kısa bulunmasıdır. Türkçemizin bedâeti de bundadır.*
>
> *Yeni lisana i'tirâz edenlerden biri cümleleri pek kısa buluyor ve bu suretle fesâhat ve belâgatin muhtel olduğunu öne sürüyordu. Hâlbuki asıl Türkçemizin uzun cümlelere tahammülü olmadığını, Arapça ve Acemce terkîblerle boğulan Enderûn argosuna benzemediği, kısalık ve kat'îlik onun başlıca meziyetlerinden olduğu unutuluyordu. Bergamalı Kadrî merhuma hayır duâlar edelim ki bize imtisâle şâyân bir teşebbüs kuvveti, bir ilimde mûcidlik gösterdiler. Aynı zamânda Türkçemizin ne kadar bedî' bir dil olduğunu "görülsün ki Türkî dilde ne kadar fesâhat ve belâgat vardır ki ekin ekecek yir dimegi ekinlik dimekle edâ eylerler" sözüyle isbât eyliyor. Kavmiyyetimizi, asıl sâde dilimizle kuvvetlendirecek ve nûrlandıracağız. Bu vâdîde hizmetlerini gördüğümüz atalarımızı da tebcil etmek vazifemizdir.* (Kazım Namî, 1912, s. 754).

2.2. Bursalı Mehmet Tahir'in *Bilgi Mecmuası*'nda Yer alan Yazısı:

Bursalı Mehmet Tahir'in Nisan 1330/Nisan 1914 tarihinde *Bilgi Mecmuası*'nın 6. sayısında kaleme aldığı bu makale, *Müyessiretü'l-Ulûm* hakkında yazılan ikinci yazıdır. "*Müyessiretü'l-Ûlûm*" başlıklı bu yazısında Bursalı Mehmet Tahir, eseri bulan kişi kendisi olduğu hâlde bu konuya hiç girmeden sadece eser hakkında ayrıntılı bir mütalaa sunup Kadri Efendi'nin değerini ortaya koymakla yetinmiştir.

میسرة العلوم

برغمه‌لی قدری افندی نامنده برذاتك ۹۳۷ تاریخنده یازارق ابراهیم پاشایه تقدیم ایتدیکی بوأثر أك أسكی قواعد عثمانیه كتابیدر . كتابیاته دائر آثار قدیمه‌ده بولندن هیچ بحث ادبیله‌دیکی کبی خصوصی ورسمی مهم کتبخانه‌لرده‌ده دیکر نسخه‌سنه تصادف ایدیلمه‌مسی « قدریٔ برغموی » نك بو أثرینه بویوك برقیمت بخش ایتمکده‌در. لسان وأدبیات تاریخی نقطه‌سندن «میسرة العلوم» ك أهمیتی چوق‌بویوکدر . قواعد عثمانیه کتابی ترتیبنی هرکس فرق‌أللی سنه‌لك برشی ظن ایتدکلری حالده ، بویله عصرلرجه اول ، اسمی مجهول بر ذاتك قواعد لسانك تصنیف وتدوینندەکی أهمیتی آکلایارق بو ایشه حصر مساعی ایتمسی جداً شایان حیرت وتبجیلدر .

Resim 2. Bursalı Mehmet Tahir'in Nisan 1330 tarihinde *Bilgi Mecmuası*'nın 6. sayısında kaleme aldığı yazı.

Mehmet Tahir Bey yazısına şöyle başlar:

> *Bergamalı Kadrî Efendi nâmında bir zâtın 937 târihinde İbrâhîm Paşa'ya takdim ettiği bu eser en eski kavâid-i Osmâniyye kitabıdır. Kitâbiyâta dâir âsâr-ı kadîmede bundan hîç bahs edilmediği gibi husûsî ve resmî mühim kütüphânelerde de diğer nüshasına tesâdüf edilmemesi "Kadrî-i Bergamavî"nin bu eserine büyük bir kıymet bahş etmekdedir. Lisân ve edebiyât târihi noktasında "Müyessiretü'l-Ulûm"un ehemmiyeti çok büyüktür. Kavâid-i Osmâniye kitâbı tertibini herkes kırk elli senelik bir şey zannettikleri hâlde, böyle asırlarca evvel ismi mechûl bir zâtın kavâid-i lisânın tasnîf ve tedvînindeki ehemmiyeti anlayarak bu işe hasr-ı mesâî etmesi cidden şâyân-ı hayret ü tebcildir* (Bursalı Mehmet Tahir, 1914, s. 659).

Bursalı Mehmet Tahir, bu sözlerin peşinden eseri kısa alıntılarla tanıttıktan sonra yazısını şöyle bitirir:

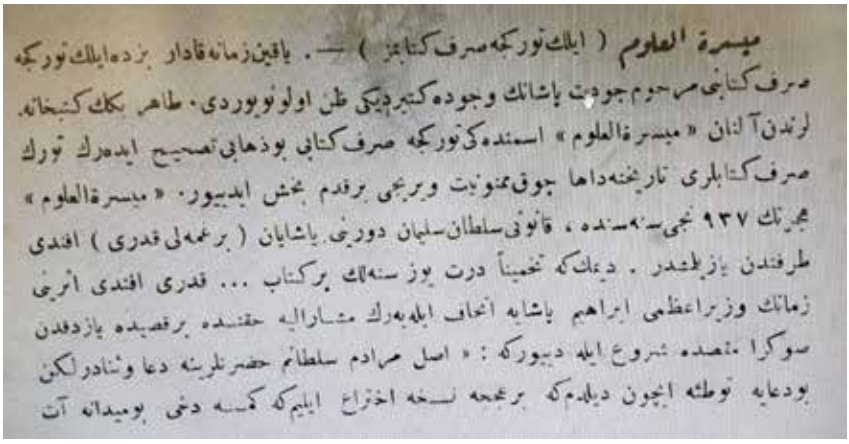
> *İşte bu mütâlaât-ı muhtasaradan pek güzel anlaşılacağı vecihle Bergamalı Kadrî'nin kitâbı lisân ve edebiyât târihi noktasından gayet mühim ve her sûretle şâyân-ı tab'dur. Muhtelif nüshaları olmadığı cihetle esnâ-yı tab'da "tenkîd-i mütûn" usulüne ittibâ' edilemeyecekse de sahîh ve dürüst bir nüsha olması kıymet-i ilmiyyesini muhâfazaya kifâyet edebilir* (Bursalı Mehmet Tahir, 1914, s. 660).

Bursalı Mehmet Tahir, 1915 yılında yayımladığı *Osmanlı Müellifleri* isimli eserinin mukaddimesinde, "Lisânımızın sarf ve nahv kavâidi 938 târihinde

Bergamalı Kadri isminde ilim ve kalem erbâbından bir zât tarafından vâkıfâne bir sûretde Müyessiretü'l-Ulûm ismiyle tedvin edilmiş ise de nüshaları intişâr edemediğinden… (Bursalı Mehmet Tahir, 2000, s. 7)" diyerek *Müyessiretü'l-Ulûm*'un değerine işaret ettikten sonra şu dipnotu vermekte ve Kâzım Namî ile kendisinin eserle ilgili yazılarına işaret etmektedir: "Bu mühim eserin münderecât ve mevzuatına dâir muharririn-i Osmâniyye'den Kâzım Nâmî Bey tarafından Türk Yurdu mecmuasının 748. sahifesinde izâhat-i lâzime yazıldığı gibi Türk Bilgi Derneği mecmuasının 6 numaralı nüshasında da taraf-ı âcizîden bir makâle-i ilmiyye yazılmıştır… (Bursalı Mehmet Tahir, 2000, s. 7)".

2.3. Maarif Nezaretinin *Müyessiretü'l-Ulûm*'u Basacağına Dair Haber:

Muallim mecmuasının 15 Teşrinievvel 1332/28 Ekim 1916 yılında çıkan 4. sayısında Maarif Nezaretinin yakın zamanda basacağı eserler hakkında bilgi verilirken *Müyessiretü'l-Ulûm* da tanıtılmakta ve bu eserin yakın zamanda basılacağı müjdesi verilmektedir.

Resim 3. Maarif Nezaretinin *Müyessiretü'l-Ulûm*'u basacağına dair *Muallim* mecmuasının 15 Teşrinievvel 1332 tarihinde çıkan 4. sayısındaki haber.

Yazıda "Yakın zamana kadar bizde ilk Türkçe sarf kitâbını merhum Cevdet Paşa'nın vücuda getirdiği zannolunuyordu. Tâhir Bey'in kütüphanelerinden alınan Müyessiretü'l-Ulûm ismindeki Türkçe sarf kitâbı bu zehâbı tashîh ederek Türk sarf kitapları târihine daha çok memnûniyyet verici bir kadem bahş ediyor" denilerek tanıtılan *Müyessiretü'l-Ulûm*'un içeriği hakkında bilgi verildikten sonra okuyuculara eserin basılacağı şu cümlelerle haber veriliyor: "Kemâl-i memnûniyetle işittiğimize göre sarfımız târihi için pek kıymetli olan bu eserin maârif nezaretince tab'ı takrir eylediğinden, kitabının başkalarına

dahi verilmesi ricâsında bulunan Kadri Efendinin ricâsı en geniş bir sûrette yerini bulacak ve müşârun ileyhin pür-fütûh rûhu hiç şüphe yok ki şâd olacaktır."

2.4. Mehmet Fuat Köprülü'nün *Cumhuriyet* Gazetesinde Yer Alan Yazısı:

Mehmet Fuat Köprülü, 27 Mart 1933 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan "On Altıncı Asırda Yazılmış Türkçe Türk Grameri" başlıklı yazısında öncelikle 16. asra kadar, İslam dünyasının birçok yerinde Türk diline ait lügat ve gramer kitapları yazıldığını ve hatta Türkçe öğrenmenin başka Müslüman milletlere ne kadar lazım olduğunu anlatmak için birtakım hadisler bile uydurulduğunu vurguladıktan sonra Arap ve Acem dillerinde Türk gramerine ait epeyce eser yazıldığı hâlde Türklere Türk gramerini öğretmek için Türk diliyle yazılan ilk kitabın ancak 16. asrın ilk yarısında kaleme alındığını belirtir. Ardından da aşağıdaki satırlarda da görüleceği üzere Bergamalı Kadri'ye ve eserine dikkat çeker:

> *Bergamalı Kadri Efendi isminde biri tarafından Hicri 937'de yazılan ve Kanunî Süleyman'ın veziri azamı İbrahim Paşa'ya takdim edilen bu gramer kitabı, bundan yirmi iki yıl evvel Bursalı Tahir Bey merhum tarafından bulunmuştur. O zamana kadar böyle bir kitabın mevcut olduğu asla bilinmiyordu. Müellifi hakkında eski tarihî membalarda hiç malûmat olmadığı gibi, Kâtip Çelebi'nin "Keşfüzzunun"unda da böyle bir kitaptan hiç bahs olunmuyordu. O sıralarda bu eseri tetkik eden Kâzım Nami Bey, Türk Yurdu mecmuasında buna ait küçük bir makale yazdı; ben de Tahir Bey merhumun arzusu üzerine bunu tetkik etmiş ve ehemmiyeti hakkında küçük bir rapor yazmıştım ki, bu rapor Tahir Bey tarafından o sıralarda çıkan (Bilgi) mecmuasında neşredilmiştir. Aradan geçen uzun yıllar, bu eski Türk gramerini ve onun değerli yazıcısı Bergamalı Kadri Efendiyi unutturduğu için, bu eski dilcimizi yeniden hatırlatmak maksadıyla bu satırları yazıyorum.*
>
> *Benim tetkik etmiş olduğum nüsha, 974-976 seneleri arasında istinsah edilmiş 183 küçük sahifeden mürekkepti ve her sahifede on iki küçük satır vardı. Dil tarihi bakımından büyük ehemmiyeti olan bu küçük kitabı o zaman ben de istinsah etmiştim. Bunu yapmakla çok iyi ettiğimi sonradan anladım: Çünkü, kitap elden ele dolaştıktan sonra nihayet yok olmuş! Bunu, on sene evvel, Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye heyeti reisi İhsan Beyden haber almıştım. O zamandan sonra bu eski nüsha tekrar meydana çıktı mı bilmiyorum* (Mehmet Fuat Köprülü, 1933, s. 5).

MİLLÎ KÜLTÜR SAHİFESİ

On altıncı asırda Yazılmış türkçe Türk grameri

6 ıncı asırda Türk'lerle Bizans arasında

İlk yapılan ittifak ve muhadenet misakı

Halk türkülerimiz

17 ve 18 inci asırlardan

TÜRKÇEYE DOĞRU!

Osmanlıca anlayıştan türkçe anlayışa

Resim 4. Mehmet Fuat Köprülü'nün 27 Mart 1933 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan "On altıncı asırda yazılmış Türkçe Türk grameri" başlıklı yazısı.

Köprülü, yazısının devamında eserin muhtevası hakkında bilgi verdikten sonra eserin değerine şu cümlelerle işaret ederek sözlerini bitirir:

> *Şu kısa satırlardan da anlaşılıyor ki, Bergamalı Kadri'nin eseri, bugün anladığımız manada ilmî bir gramer değildir; son zamanlara kadar memleketimizde yazılan gramer kitapları, Cevdet Paşanınkinden Şeyh Vasfi Efendininkilere kadar, hep Arap grameri taklit edilerek yazıldığı için, Bergamalı Kadri'ye bu hususta kabahat bulmak insafsızlık olur. Türklere Türk gramerini öğretmek lüzumunu duyması bile, Bergamalı Kadri'ye kültür tarihimizde bir yer ayırmağa kâfirdir. Fakat, filoloji noktasından da bu eserden edilecek istifadeler az değildir* (Mehmet Fuat Köprülü, 1933, s. 5).

3. Eserin Tek Nüshasının Kayboluşu:

Müyessiretü'l-Ulûm'un çevri yazılı metni tıpkıbasım ve diziniyle birlikte 1946 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır. Eseri yayımlayan Besim Atalay, *Müyessiretü'l-Ulûm*'un yazma nüshasının elde bulunmadığını ve eserin fotoğraflarının kendisine İhsan Sungu tarafından verildiğini ve o günlerde İhsan Sungu çok hasta olduğu için kendisinden yazma nüshayı görüp görmediğini soramadığını belirtir. Kendisi daha sonra yazma nüshanın peşine düştüğünü fakat herhangi bir izine rastlamadığını, 17 Nisan 1946 tarihinde Kilisli Rıfat Bey'e bir mektup yazarak bu durumdan haberi olup olmadığını sorduğunu ve Rıfat Bilge'nin de cevaben şunları yazdığını belirtmiştir: Rıfat Bilge 1913 yılında *Müyessiretü'l-Ulûm*'u Bursalı Mehmet Tahir Bey'de görmüş ve kendisi için de bir nüsha çıkarmış. Tahir Bey bir ara sıkılmış ve eseri Debreli Fuat Bey isminde birine satmak istediğini söylemiş ancak Rıfat Bil-

ge bu satışın gerçekleşip gerçekleşmediğinden haberdar değilmiş. Rıfat Bilge kendisi için çıkardığı nüshayı İstanbul Âsâr-ı Atîka müzesine satmış (Atalay, 1946, s. VIII-IX.).

Çalışmamızın şu ana kadarki kısımlarında verdiğimiz bilgileri maddeler hâlinde özetlersek karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

- Eseri, Bursalı Mehmet Tahir Bey bulmuştur.
- Kâzım Namî Bey, eseri 18 Ekim 1912 tarihinde *Türk Yurdu* dergisinde tanıtmıştır.
- Bursalı Mehmet Tahir Bey, Nisan 1914 tarihinde *Bilgi Mecmuası*'nda eser hakkında bilgi vermiş ve 1915 yılında neşrettiği *Osmanlı Müellifleri* isimli eserinde de *Müyessiretü'l-Ulûm*'a ve değerine değinmiştir.
- *Muallim* mecmuasının 28 Ekim 1916 yılında çıkan 4. sayısında Maarif Nezaretinin bu eseri yayımlayacağı ilan edilmiştir. *Müyessiretü'l-Ulûm*'un fotoğraflarının da bu haberin ilan edildiği günlerde çekildiğini düşünüyoruz.
- Mehmet Fuat Köprülü ve Rıfat Bilge bu eserden kendileri için birer kopya çıkarmışlardır.
- Fuat Köprülü, 1933 yılında eser hakkında bir yazı yazarak bu eseri tekrar gündeme getirmiş ve eserin eldeki tek nüshasının kayıp olduğunu belirtmiştir.
- *Müyessiretü'l-Ulûm*'un 1946 yılında Besim Atalay tarafından neşredilen metni, Maarif Nezaretinin çektiği fotoğraflardan yapılmış, 2002 yılında Esra Karabacak tarafından yayımlanan metni ise Besim Atalay'ın eserindeki tıpkıbasımdan yararlanarak ortaya konmuştur.

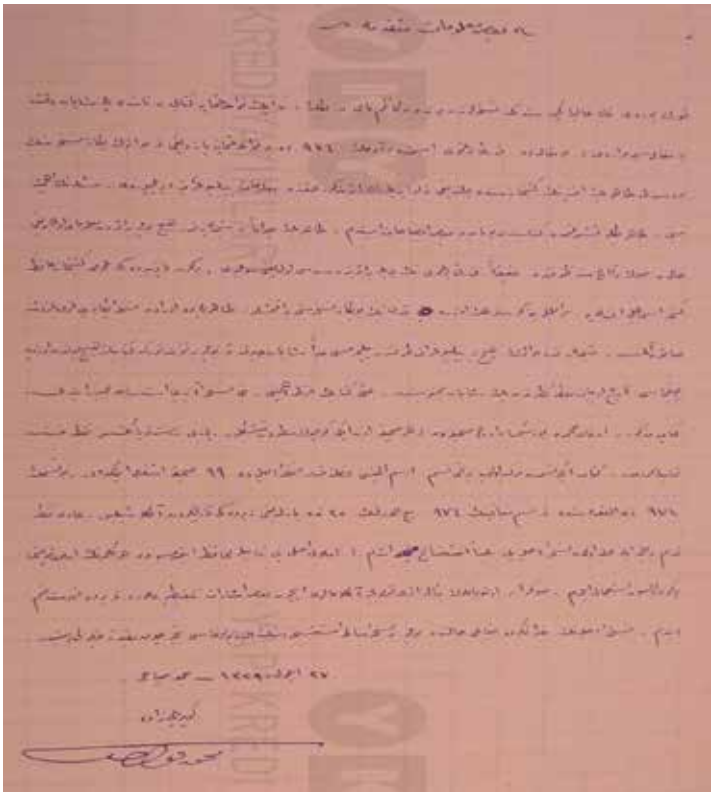
4. *Müyessiretü'l-Ulûm*'un Tespit Ettiğimiz Nüshaları:

Çalışmamızın başında değindiğimiz gibi, Hayalî Bey'in *Müyessiretü'l-Ulûm*'da şerh edilen bir gazelinin tenkitli ve sadeleştirilmiş bir hâlini yayımlamak amacıyla *Müyessiretü'l-Ulûm* üzerinde incelemeler yaparken yukarıda maddeler hâlinde özetlediğimiz hususları tespit ettik ve bu değerli eserin kayıp nüshalarına ulaşmanın mümkün olup olmadığını öğrenmek amacıyla yazma eser kütüphanelerinde bazı araştırmalar yaptık. Bu araştırmalarımız sonucunda önce Fuat Köprülü'nün kendisi için yazdığı nüshaya ardından da *Müyessiretü'l-Ulûm*'un Bursalı Mehmet Tahir Bey tarafından bulunduktan sonra kaybolan nüshasına ulaştık. Aşağıda bu iki nüshanın özellikleri ve bulundukları yerler hakkında bilgi verilecektir.

4.1. Mehmet Fuat Köprülü Nüshası:

Mehmet Fuat Köprülü'nün 27 Mart 1933 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde "*Dil tarihi bakımından büyük ehemmiyeti olan bu küçük kitabı o zaman ben de istinsah etmiştim.*" diyerek haber verdiği bu nüsha Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 802/1 numarada bulunmaktadır.

"Kavâid-i Türkî" ismiyle kaydedilmiş olan bu nüsha 48 sayfadan oluşmaktadır. Kendi el yazısıyla ve rika hattıyla kaleme aldığı bu nüshanın baş tarafında Fuat Köprülü, eser ve yazarı hakkında bilgi verirken Bursalı Mehmet Tahir'in eseri nasıl bulduğunu da anlatmaktadır. Ayrıca bu yazıda kendisinin Mehmet Tahir Bey'in Nisan 1914 tarihinde *Bilgi Mecmuası*'nda kaleme aldığı tanıtma yazısı için eseri inceleyip bir rapor yazdığını da ifade etmektedir. Aşağıda Fuat Köprülü'nün bu nüshanın başına yazdığı tanıtım yazısının fotoğrafı ve metni eklenmiştir:

Resim 5. *Müyessiretü'l-Ulûm*'un Mehmet Fuat Köprülü tarafından yazılan nüshası (Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 802/1 numara).

Bazı Ma'lûmât-ı Mütekaddime

Türk Yurdu'nun gâlibâ geçen seneki nüshalarından birinde Kâzım Nâmî Bey'in "İlk Kavâid-i Osmâniyye kitâbı" nâmında pek şâyân-ı dikkât bir makâlesi vardı. Bu makâlede Kadrî-i Bergamavî isminde bir adamın 976'da bir kavâid-i Osmâniyye yazdığı ve bu eserin yegâne nüshasının Bursalı Tâhir Beyefendinin kütüphanesinde bulunduğunu zikr ederek eser-i mezkûr hakkında ma'lûmât-ı bibliyografya veriliyordu. Meselenin ehemmiyetine mebni, Tâhir Beyle teşerrüfümde kendisinden bu bâbda bazı izâhat istedim. Tâhir Bey, cevaben şimdiye kadar hîç böyle bir eserden malûmâtı olmadığı hâlde son birkaç sene zarfında hakikaten Kadrî-i Bergamavî'nin böyle bir eserine dest-res olduğunu söyledi. Bir gün Bâyeziddeki umûmî kütüphâne hâfız-ı kütübi İsmâîl Efendi'ye meraklılarına gösterilmek üzere Kadrî'nin bu yegâne nüshasını bırakmışlar. Tâhir Bey de oradan nüsha-i yegâneyi kırk kuruşa satın almış. Şimdiye kadar bu eserin hîç bir bibliyograf tarafından bilinmemesi cidden şâyân-ı hayret ve böyle bir kavâid-i Türkiyye kitabının hiç yokdan ortaya çıkması târîh-i edebiyyât nokta-i nazarından şâyân-ı memnûniyyetdir. Hattâ kitâbın fart-ı ehemmiyeti, beni nüsha-i âtiyyeyi istinsaha mecbur etdi. Kitâb-ı mezkûr, ufak hacimde yüz seksen üç sahifeden ve her sahife on iki küçük satırdan müteşekkildir. Yazı dürüst ve yanlışsız fakat hüsnden tamâmıyla mahrumdur. Kitâb iki kısımdan mürekkeb olup birinci kısım ismü'l-cins faslına kadar nüsha-i asliyyede 99 sahîfe işgâl etmekdedir. Bu kısmın 974 Zilkadesinde ve kısm-ı mütebâkînin 976 Rebiülevvelinin 25'inde yazıldığı zîrdeki târîhlerden anlaşılıyor. Âdi fakat kadîm bir cild ile mücelled olan nüsha-i asliyyeyi aynen istinsâh etdüm. İmlâ-yı aslîyi tamâmıyla muhâfaza etdimse de her kelimenin imlâ-yı kadimini bir kere olsun isti'mâl eyledim. Sonra, okuyanların me'âl-i eseri kolayca anlamaları içün ba'zı işâret-i tenkîta ilâve ve bir de fihrist zammettim. Nüsha-i asliyenin hüdân-gerde ziyâı hâlinde böyle bir nüsha-i sâlime-i müstensehasının elde bulunması bence çok müfîd ve hayırlı bir şeydir. 27 Eylül 1329 – Cum'a sabâhı - Köprülüzâde Mehmet Fuâd.

4.2. Berlin Devlet Kütüphanesi Nüshası:

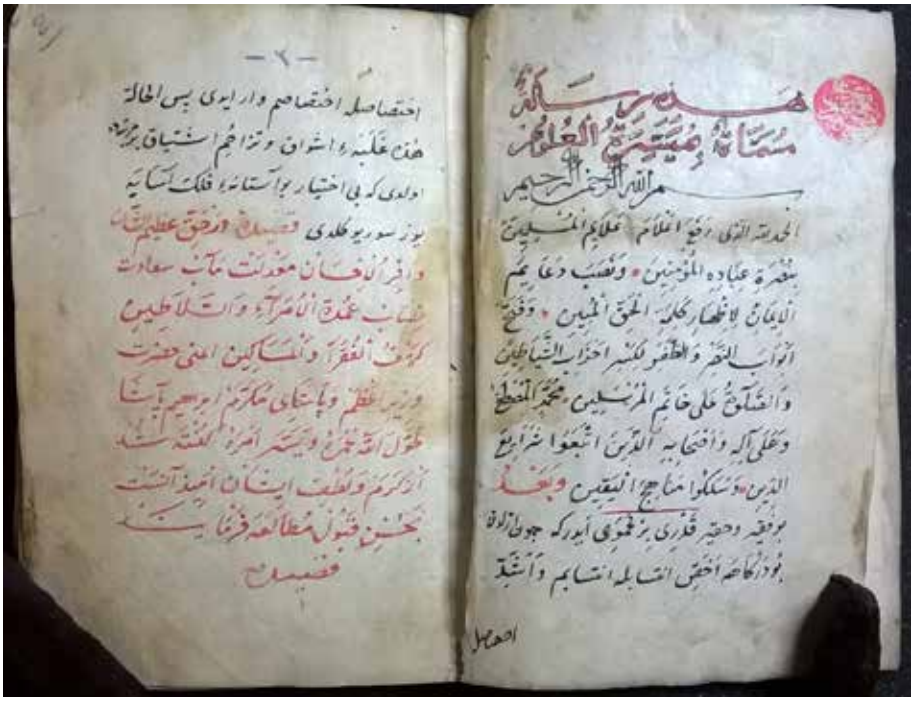
Yaptığımız araştırmalarda, Berlin Devlet Kütüphanesinde de *Müyessiretü'l-Ulûm'*un bir nüshasının olduğunu tespit ettiğimizde açıkçası aklımıza gelen ilk şey, bunun *Müyessiretü'l-Ulûm*'un bilinmeyen bir nüshası olduğuydu. Kütüphanede Ms. Or. Oct. 2056 katalog numarasıyla kaydedilmiş olan bu nüsha için kütüphane yetkilileriyle yaptığımız yazılı görüşmelerde bu nüshanın şu anda dijital görüntülerinin hazır olmadığını ve uzun bir süre gönderilemeyeceğini öğrenip kendilerinden en azından birkaç sayfanın gönderilip gönderilemeyeceğini sorduğumuzda büyük bir incelikle eserin ilk üç sayfasını fotoğraflayıp gönderdiler[2]. Aşağıda paylaşacağımız bu fotoğrafları, daha önce Besim Atalay tarafından *Müyessiretü'l-Ulûm*'un tıpkıbasımında kullanılan

2 Bu vesileyle kütüphane yetkilileri Kristina Münchow ve Dr. Thoralf Hanstein'a bir kez daha teşekkür ederim.

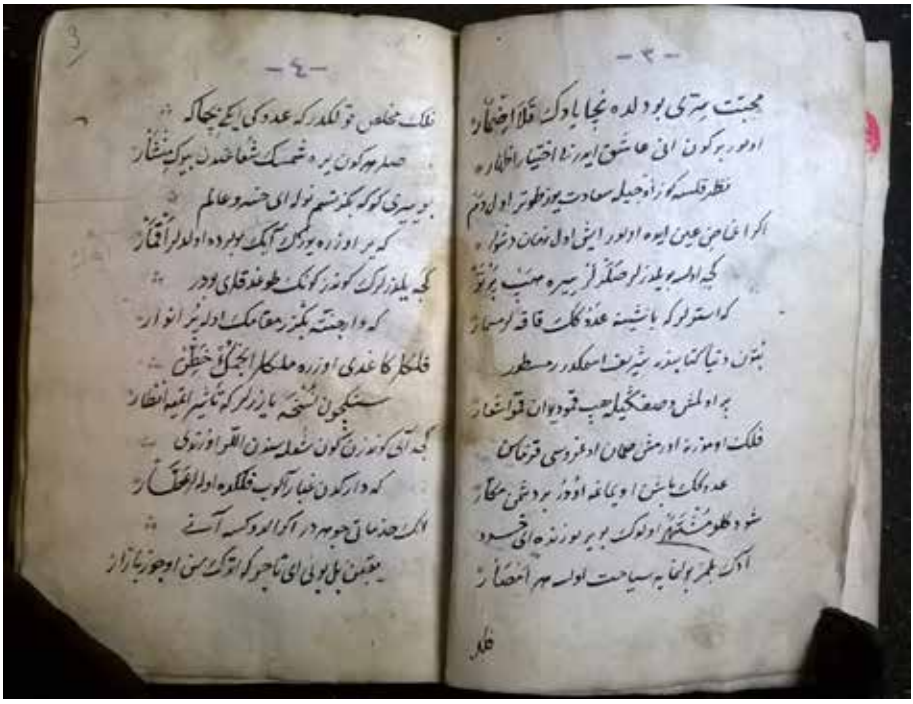
fotoğraflarla karşılaştırdığımızda bu iki metnin tamamen aynı olduğu ortaya çıktı. Bu durumda *Müyessiretü'l-Ulûm*'un Bursalı Mehmet Tahir Bey tarafından bulunduktan sonra kaybolan tek yazma nüshasının Türkiye'de değil Almanya'da olduğu tespit edilmiş bulunmaktadır.

Sonuç

Müyessiretü'l-Ulûm'da yer alan bir gazelin şerhiyle ilgili olarak başladığımız çalışmanın bizi getirdiği bu noktada bu değerli eserin kayıp olan asıl nüshasıyla Fuat Köprülü tarafından yazılan ikinci nüshasını tespit etmiş olmaktan son derece mutluyuz. Elbette bu değerli eserin kayıp nüshasının 1916 yılında çekilen fotoğrafları elimizde mevcuttur fakat Türk gramerciliği tarihini 19. yüzyıldan 16. yüzyıla götüren bu kıymetli eserin Almanya'da bulunan tek orijinal nüshasının yetkili mercilerce Türkiye'ye getirilmesinin Bergamalı Kadri'ye bir kadirşinaslık borcumuz olduğunu düşünmekteyiz. Bu vesileyle bu kıymetli ilim adamını hayır ve rahmetle yâd ediyor ve Kâşgarlı Mahmud'un "ismi var cismi yok" kabilinden olan *Kitâbu Cevahiri'n-Nahv fi Lugati't Türk* isimli gramer kitabının da yakın zamanda ortaya çıkmasını temenni ediyoruz.

Resim 6.1. *Müyessiretü'l-Ulûm*'un Berlin Devlet Kütüphanesi Ms. Or. Oct. 2056 numarada kayıtlı nüshasının ilk yaprağı.

Resim 6.2. *Müyessiretü'l-Ulûm*'un Berlin Devlet Kütüphanesi Ms. Or. Oct. 2056 numarada kayıtlı nüshasının ikinci yaprağı

Kaynaklar

Atalay, B. (1946). *Müyessiretü'l-Ulûm.* İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Avşar, U. (1996). *Müyessiretü'l-Ulûm Bergamalı Kadri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bektaş, E. (1996). Bergamalı Kadri. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 5). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Bursalı M. T. (1914). Müyessiretü'l-Ulûm. *Bilgi Mecmuası*, *6*, s. 658-660.

Bursalı M. T. (2000). *Osmanlı müellifleri*. Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Ertürk, H. İ. (2015). Müyessiretü'l-Ulûm üzerine bir inceleme ve değerlendirme çalışması. *Turkish Studies*, *10(8)*, s. 1059-1086.

Gülsevin, G. (1990). Bergamalı Kadri ve eseri üzerine. *Türk Dili*, *461*, s. 211-214.

Güner, G. (2003). İlk Türkçe gramer: Müyessiretü'l-Ulûm. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *15*, s. 151-166.

İsen, M. (1998). *Sehî Bey tezkiresi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Karabacak, E. (2002). *Bergamalı Kadrî, Müyessiretü'l-Ulûm.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Karahan, L. (2010). Edebî kültürün aktarılmasında gramer kitaplarının rolü. *II. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi*, İzmir, Çeşme, 19-25 Nisan 2010.

Kazım Namî (1912). Türkçe sarfın mucidi. *Türk Yurdu*, *24*, s. 748-754. (Nuruosmaniye: 18 Temmuz 1328).

Köprülü, M. F. (1933). On altıncı asırda yazılmış Türkçe Türk grameri", *Cumhuriyet*, 27 Mart.

Extended Summary

Muyassiratu'l-Ulum, written by Bergamali Kadri, is the first known grammar book of Turkish language. There is no information about Bergamali Kadri in historical sources. what we know about the author of the work is based on the information given by the author about the his name and place. The author states that his name is Kadri in *Muyassiratu'l-Ulûm* and he is from Bergama too. He wrote his work in 1530. This first grammar book of Turkish, which is based on Arabic grammar rules, was presented to the Grand Vizier Damat Ibrahim Pasha who is the son-in-law of Suleyman the Magnificent.

Although it is not a scientific grammar book in the present meaning, it is a valuable resource for being the first grammar book written in Western Turkish. In addition to its importance in terms of Turkish grammar, the work is also valuable in terms of analyzing a ghazal of Hayali Bey in terms of grammar.The subjects described in the work are handled according to the rules of Arabic grammar. The work consists of two parts. In the first part of the work, which consists of two parts, the words are described and the words are divided into three names: names, verbs and letters. The second part of the work is the subject of names. Here, the types of names, numbers, pronouns, adverbs, prepositions, names and prepositions and prepositions were emphasized. Following these explanations, a ghazal of Hayali Bey was dealt with. The poem discussed in this section has been analyzed both in terms of art and Turkish grammar rules. In this section, first the verses of the poem one by one. After giving the meanings of the words in each verse, grammer descriptions are presented. Then, some explanations were made about the eleqounce and the meaning of the verse.

Muyassiratu'l-Ulum was found by Mehmet Tahir Bey. For the first time, Kazim Nami Bey introduced the work on October 18, 1912 in the journal of *Turk Yurdu*. In April 1914, Bursali Mehmet Tahir gave information about this work in the the journal of *Bilgi*. In his *Osmanli Müellifleri* published in 1915, he mentioned this work and its value. It was announced in the 4th issue of *Muallim* magazine on October 28, 1916 that the Treaty of Maarif will publish this work. We think that the photographs of *Muyassiratu'l-Ulum* were taken on the days when this news was announced. In 1933, Fuat Koprulu, by writing a piece about the work, brought this piece back to the agenda and stated that the only copy of the work was missing. *Muyassiratu'l-Ulum* was published by Besim Atalay in 1946 together with text, index and photographs. The only known copy of the work, unfortunately, has been lost after the photographs were taken for use in the book. Besim Atalay states that the written copy of *Muyassiratu'l-Ulum* was not available and that the photographs of the work were given to him by Ihsan Sungu. He says that he later tried to find the copy

of the work, but could not find anything. the work is then subject to other books, articles and dissertations. however, there is no study about the missing copy of the work.

We were doing a study about the ghazel of Hayali announcing in *Muyassiratu'l-Ulum* and we were curious to find the missing copy of the work. Finally, as a result of long research, we were able to find what we were looking for. In our research, we found a copy of the work at the Berlin State Library. The work is recorded in this library with Or. Oct. 2056 catalog number. Obviously, the first thing that came to our mind was that it was an unknown copy of *Muyassiratu'l-Ulum*. When we compared the digital images of this copy with the photographs previously used by Besim Atalay in the printing of *Muyassiratu'l-Ulum*, these two texts appeared to be completely the same. in this case, the missing copy of the work has been found in Germany.

During our studies, we identified another copy of this work. Mehmet Fuat Koprulu, at *Cumhuriyet* newspaper on 27 March 1933 says: "This small book has a great importance in terms of language history. Then I wrote a copy for myself." We also found out that this copy was recorded under the name of "Kavaid-i Türki" in Yapi Kredi Sermet Cifter Manuscripts Library with 802 catalog number. We are very pleased to have identified the original copy of *Muyassiratu'l-Ulum*, the first known grammar of the Turkish language, and its second copy by Fuat Koprulu. Of course, we have photographs of the lost copy of this valuable work taken in 1916. But this original copy of *Muyassiratu'l-Ulum* must be brought to Turkey in Germany. We think that we owe it to the Bergamali Kadri owner of the work.